

Η Ελλάδα τότε και τώρα: Διαχρονική χαρτογράφηση των καλύψεων γης 1987-2007 Σύνοψη αποτελεσμάτων και συμπερασμάτων

Η ανάγκη μελέτης των αλλαγών στις καλύψεις γης

Η παρακολούθηση και καταγραφή των καλύψεων γης αποτελεί ένα εξαιρετικά σημαντικό κομμάτι κάθε προσπάθειας αποτίμησης των πιέσεων που δέχεται το φυσικό περιβάλλον. Η μελέτη των τάσεων αλλαγών των καλύψεων γης μάς επιτρέπει να κατανοήσουμε τις διαδικασίες που εκδηλώνονται στο χώρο και να ανιχνεύσουμε τον τρόπο με τον οποίο οι πολιτικές αποκτούν χωρική διάσταση και επιδρούν πάνω στα οικοσυστήματα. Εν τέλει, μας παρέχει την κομβική πληροφορία που χρειαζόμαστε για να αποτιμήσουμε την περιβαλλοντική επίπτωση καίριων κοινωνικοοικονομικών διαδικασιών και να διαμορφώσουμε αποτελεσματικές πολιτικές για την προστασία του φυσικού χώρου.

Η συστηματική αποτύπωση των καλύψεων γης της χώρας και των αλλαγών που αυτές έχουν διαχρονικά υποστεί, θεωρήθηκε από το WWF Ελλάς, από την αρχή του προγράμματος «Το Μέλλον των Δασών», μια απόλυτη αναγκαιότητα. Η υποβάθμιση και η καταστροφή των δασών δεν αποτελεί απομονωμένο ή τυχαίο γεγονός, αλλά το αποτέλεσμα διαχρονικών χωρικών διεργασιών και πιέσεων για αλλαγές των καλύψεων και, εν τέλει, των χρήσεων της γης. Ως εκ τούτου, είναι αδύνατη η προστασία των πρώτων, εάν δεν γίνουν πρώτα πλήρως αντιληπτές οι δεύτερες. Είναι αδύνατη η αποτελεσματική προστασία των δασών, αλλά και συνολικά του φυσικού περιβάλλοντος, εάν δεν γίνουν πρώτα πλήρως αντιληπτές και ορατές οι αλλαγές στο χώρο και αν στη συνέχεια δεν αναζητηθούν οι λόγοι που οδηγούν σε αυτές.

Σαφής στόχος της προσπάθειας υπήρξε και παραμένει η μακροσκοπική απεικόνιση της εξέλιξης του ελληνικού χώρου κατά τα τελευταία 20 έτη, η οποία να μπορεί να ενισχύσει την κατανόηση των σύγχρονων προκλήσεων για την περιφρούρηση του φυσικού χώρου, να αποτελέσει έναυσμα πολιτικής δράσης για την ορθολογική οργάνωση των χρήσεων γης και της κατανομής αυτών στο χώρο. Παράλληλα στόχος της μελέτης ήταν να προσφέρει μια γνωστική βάση για περαιτέρω επιστημονική έρευνα και επιχειρησιακή εφαρμογή.

Εισαγωγικές παραδοχές για τη μελέτη

- Η απεικόνιση έγινε σε εθνικό επίπεδο και συνεπώς δεν είναι η πλέον λεπτομερής. Έχουν γίνει ακριβέστερες απεικονίσεις στο παρελθόν, πιο περιορισμένες χωρικά και χρονικά.
- Τα δεδομένα δεν είναι επιχειρησιακά λειτουργικά στη μικροκλίμακα ενός δήμου ή ενός συγκεκριμένου βιοτόπου.
- Η χαρτογράφηση δεν αντικαθιστά ούτε καλύπτει το τεράστιο κενό σε νομικά και θεσμικά εργαλεία διαχείρισης της γης (όπως π.χ. το δασολόγιο), τα οποία και παραμένουν ζητούμενα.
- Η επιλογή της περιόδου μελέτης (1987, 2007) καθοδηγήθηκε από τη διαθεσιμότητα των δορυφορικών εικόνων.

Γενικά αποτελέσματα

Την εικοσαετία 1987-2007, η χώρα μας απώλεσε περισσότερα από έξι εκατομμύρια στρέμματα φυσικών εκτάσεων, έναντι μιας αντίστοιχης αύξησης των γεωργικών και δευτερευόντως των λοιπών, κυρίως αστικών, καλύψεων.

Πίσω από αυτή τη συνολική αλλαγή και το μέγεθος της απώλειας φυσικών εκτάσεων «κρύβονται» άλλες – αντίρροπες – αλλαγές που και αυτές, όμως, φέρουν συχνά σημαντικές επιπτώσεις στη λειτουργία των οικοσυστημάτων. Η εγκατάλειψη των οριακών γεωργικών γαιών ή η δάσωση εκτάσεων χαμηλής βλάστησης λόγω μείωσης της κτηνοτροφίας, είναι δύο μόνο παραδείγματα από τα πολλά που εντοπίζονται από την εμπειρία και επιβεβαιώνονται από αυτήν την εργασία. **Θα μπορούσε κανείς να πει ότι όλες αυτές οι αλλαγές αποτελούν διαφορετικές ψηφίδες μιας εικόνας εντατικοποίησης της χρήσης του χώρου και σταδιακής ομογενοποίησης της φυσιογνωμίας του.**

Συνοψίζοντας τα βασικά συμπεράσματα, πρέπει να υπογραμμισθούν τα ακόλουθα:

1. **Την τελευταία εικοσαετία έχει σημειωθεί στη χώρα μια έντονη επέκταση των ανθρωπογενών καλύψεων γης εις βάρος όλων των τύπων φυσικής βλάστησης.** Βασικός παράγοντας μετατροπής αναδεικνύεται πρωτίστως η επέκταση της γεωργικής γης και δευτερευόντως η σφράγιση των εδαφών λόγω της αστικοποίησης (διασπορά της δόμησης, επέκταση των οικισμών, ανάπτυξη υποδομών κ.ο.κ.). Όσον αφορά στην αστικοποίηση, είναι σημαντικό να τονισθεί ότι η περίοδος ανάλυσης τοποθετείται στο τέλος δεκαετιών αλόγιστης οικιστικής επέκτασης, με αποτέλεσμα οι μεταβολές που διαπιστώνονται να αποτελούν μόνο μια μικρή ένδειξη των αλλαγών του χώρου της μεταπολεμικής Ελλάδας. Είναι εξίσου σημαντικό να υπογραμμισθεί ότι η λεπτομέρεια της χαρτογραφικής ανάλυσης δεν επέτρεψε την πλήρη καταγραφή της σποραδικής εκτός σχεδίου δόμησης, η οποία, πέρα από την αθροιστική κατάληψη εδαφικού χώρου, έχει αλλοιώσει ανεπιστρεπτή πολλές φυσικές περιοχές της χώρας, διασπώντας βιοτόπους, αλλοιώνοντας φυσικά τοπία και δημιουργώντας αστικά συνεχή.

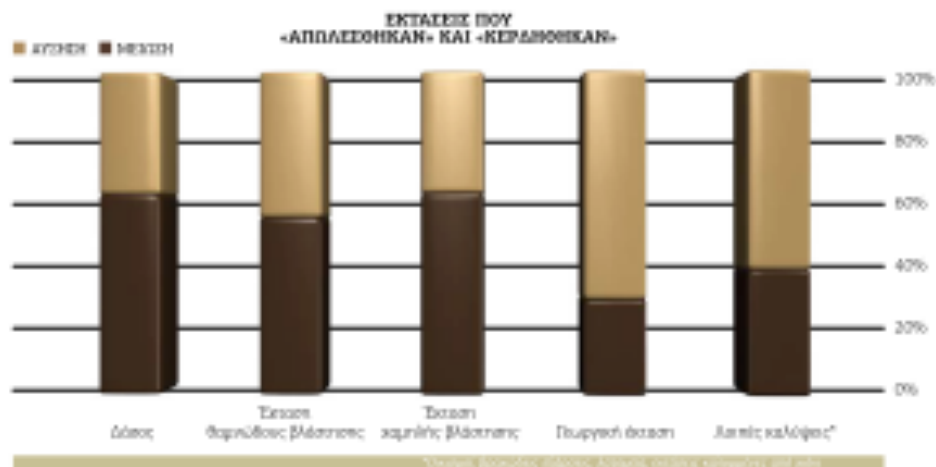

Σχήμα 1. Κύριες τάσεις δυσμενών μετατροπών στις καλύψεις της γης (η χρωματική ένταση αντιστοιχεί στην ένταση της πίεσης).

2. **Οι πλέον θιγόμενες είναι οι περιοχές χαμηλής βλάστησης, οι οποίες κατά κύριο λόγο απορροφούν τις πιέσεις επέκτασης της γεωργικής γης, των οικισμών και των υποδομών.** Οι εκτάσεις αυτές σε μεγάλο βαθμό συμπίπτουν με τις νομικά χαρακτηριζόμενες «δασικές εκτάσεις», οι οποίες συχνά βρίσκονται στο επίκεντρο πολλαπλών πιέσεων για εκμετάλλευση, και συχνά γίνονται αντικείμενο «εκπτώσεων» στην προστασία τους. Σε μικρότερο βαθμό, οι ανθρωπογενείς πιέσεις εκδηλώνονται εις βάρος των θαμνότοπων, ενώ ακόμη λιγότερο επηρεάζονται άμεσα τα δάση. Από την άλλη πλευρά, τα δάση παρουσιάζουν συχνά μια οπισθοχώρηση σε χαμηλότερους τύπους βλάστησης, γεγονός που συνδέεται με την επίδραση των πυρκαγιών. Τέλος, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι γεωργικές εκτάσεις επίσης απορροφούν ένα πολύ μεγάλο

μέρος των υπόλοιπων ανθρωπογενών πιέσεων για οικιστική επέκταση και εγκατάσταση υποδομών.

3. Πέρα από τη στατική αυτή σύγκριση, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι **οι πιέσεις για μετατροπή των καλύψεων (και κατά συνήθη συνέπεια των χρήσεων) της γης, δεν εκδηλώνονται πάντα στιγμιαία, αλλά είναι, συχνά, απόρροια πολλών διαδοχικών βημάτων.** Η απευθείας μετατροπή ενός δάσους σε τεχνητή επιφάνεια είναι σπάνια και συνοδεύεται από πολλές νομικές περιπλοκές. Η σταδιακή αλλαγή ενός δάσους όμως μέσω επαναλαμβανόμενων πυρκαγιών και η μετέπειτα κατάληψή της από τεχνητές καλύψεις (με ή χωρίς το πραγματικό ή ενίοτε ψευδώς βεβαιούμενο ενδιάμεσο στάδιο της γεωργικής χρήσης) είναι ένα πρότυπο που επιβεβαιώνεται πολύ συχνά από την εμπειρία. Το πρότυπο αυτό μπορεί να είναι το αποτέλεσμα μίας συστηματικής προσπάθειας αλλαγής της χρήσης μίας περιοχής, ενώ, σε άλλες περιπτώσεις μπορεί να εκδηλώνεται σε περιοχές όπου για συγκυριακούς λόγους έχει επέλθει αλλαγή της φυσιογνωμίας της βλάστησης.
4. **Σε εθνικό επίπεδο, οι συνολικές τάσεις αλλαγής των επιμέρους καλύψεων αποτελούν τη συνισταμένη πολλών –σε αριθμό και κατεύθυνση– επί μέρους τάσεων, κάθε μία εκ των οποίων αναδεικνύει συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές, διαχειριστικές αδυναμίες ή συγκυριακές αλλαγές:** Η μείωση των εκτάσεων δασικής κάλυψης είναι μεν το αποτέλεσμα των δυσμενών επιπτώσεων των πυρκαγιών και των ανθρωπογενών πιέσεων σε αρκετές περιοχές της χώρας ωστόσο σε αριθμό στρεμμάτων η μείωση δε γίνεται τόσο εμφανής καθώς μπορεί να μετριάζεται από την αντίρροπη τάση αύξησης των δασοσκεπών εκτάσεων σε περιοχές όπου εγκαταλείπεται η κτηνοτροφία ή η καλλιέργεια οριακών γαιών. Η μείωση των άλλων φυσικών καλύψεων εξίσου έρχεται ως αποτέλεσμα των πιέσεων για επέκταση της γεωργικής γης και των τεχνητών επιφανειών, εμπεριέχει, όμως, και ένα ποσοστό αλλαγής λόγω επέκτασης της φυσικής βλάστησης εκεί όπου μειώνονται οι ανθρωπίνες πιέσεις και εξελίσσεται η φυσική διαδοχή. Τέλος, η μεγάλη αύξηση της γεωργικής γης είναι το αποτέλεσμα μιας τεράστιου εύρους αναδόμησης των καλλιεργούμενων εκτάσεων της χώρας, όπου συνυπάρχουν η εκτεταμένη εγκατάλειψη γεωργικών γαιών που παρατηρείται σε κάποιες περιοχές, οι αυξημένες πιέσεις για δόμηση της γεωργικής γης σε κάποιες άλλες, και οι αθρόες επεκτάσεις των καλλιεργούμενων εδαφών σε κάποιες τρίτες. Η χωρική προβολή των δεδομένων φανερώνει σαφέστερα αυτές στις αντίρροπες τάσεις και δίνει καλύτερη εικόνα των αλλαγών που έχουν συντελεστεί. Πέραν συγκεκριμένων και αδιαμφισβήτητα δυσμενών αλλαγών, όλες οι άλλες τάσεις έχουν διφορούμενα αποτελέσματα στο φυσικό περιβάλλον, που εξαρτώνται από παράγοντες όπως η κλίμακα των αλλαγών και οι ιδιαίτερες οικολογικές συνθήκες κάθε περιοχής, και άρα χρήζουν συγκεκριμένης επιμέρους αποτίμησης και διαχείρισης. Συνολικά, παρατηρείται μια τάση ομογενοποίησης των καλύψεων του χώρου, η οποία και συνολικά υποβαθμίζει τόσο τις οικολογικές αξίες όσο και την αξία του τοπίου. Η κάθε επί μέρους τάση αλλαγής της κάλυψης της γης διαφοροποιείται ως προς την έντασή της ανάλογα με τη γεωγραφική θέση αλλά και τη σύμπτωση άλλων κοινωνικοοικονομικών συνθηκών.

Σχήμα 2. Η αποτύπωση των εκτάσεων που «απωλέσθηκαν» και «κερδήθηκαν» από κάθε κάλυψη, αναδεικνύει σημαντικές εσωτερικές τάσεις. Η γεωργική γη επεκτείνεται, κυρίως σε βάρος των εκτάσεων χαμηλής βλάστησης, εγκαταλείπεται όμως στις ορεινές και ημιορεινές ζώνες ενώ στα παράλια και πέριξ των πόλεων αντικαθίστανται από τεχνητές καλύψεις.

Πολιτικές προεκτάσεις

Τρεις βασικές πολιτικές διαστάσεις επηρεάζουν και διαμορφώνουν τη χρήση του χώρου στην Ελλάδα:

1. Χωροταξία, οργάνωση δραστηριοτήτων και πολεοδόμηση

Αν και από το 1960 έως και τις μέρες μας είναι πάρα πολύ μεγάλος ο αριθμός των μελετών και σχεδίων χωροταξίας, πολεοδομίας και οργάνωσης δραστηριοτήτων που έχουν εκπονηθεί, στην πραγματικότητα **σχεδόν κανένα από αυτά δεν έχει τύχει της απαραίτητης σύνθεσης, πολιτικής αποδοχής, θεσμοθέτησης και, τελικά, εφαρμογής.**

Πολλά από αυτά τα σχέδια δεν χρησιμοποιήθηκαν ποτέ από τις αρμόδιες υπηρεσίες. Κάποια (κυρίως τοπικής σημασίας) υλοποιήθηκαν μερικώς και πάντα με μεγάλα προβλήματα. **Τα περισσότερα, άλλωστε, εξ αρχής δεν μπορούσαν να συνεισφέρουν στο σκοπό της χωροταξίας, καθώς ήταν σχεδιασμένα όχι ως εργαλεία άσκησης πολιτικής για το χώρο, αλλά ως εργαλεία νομιμοποίησης υφιστάμενων συνθηκών και καταστάσεων.** Τα τελευταία χρόνια, νέα σχέδια υλοποιήθηκαν με προφανή βιασύνη, με αδιαφορία για τα επιστημονικά δεδομένα και τις προτάσεις των εμπλεκόμενων φορέων, και υπό συνθήκες πολιτικής παρέμβασης που συχνά οδήγησαν του ίδιους τους συντονιστές εκπόνησής τους να τα «αποκηρύξουν». Πάντοτε, και σε όλες τις περιπτώσεις, η τελική πολιτική αντιμετώπιση του χωροταξικού σχεδιασμού ήταν να «κλείσουν τρύπες» και εσπευσμένα να ρυθμιστούν εκκρεμότητες [είτε αντιμετώπισης πιέσεων, όπως διαχρονικά επιδιώχθηκε μέσα από τις ΖΟΕ, είτε νομιμοποίησης υπαρχουσών τάσεων, όπως μέσα από τα πρόσφατα τομεακά χωροταξικά], **χωρίς όραμα και χωρίς να επιδιώκεται η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου συστήματος που να ξεκινάει από τον εθνικό αναπτυξιακό προγραμματισμό και συστηματικά να εξειδικεύεται χωρικά και τομεακά.**

Το αποτέλεσμα αυτής της χωροταξικής αποτυχίας δεν είναι άλλο από τη γνωστή σε όλους διάσπαρτη ανάπτυξη δραστηριοτήτων, κατοικιών και υποδομών, η οποία, με τη σειρά της, προκαλεί τεράστιες επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον, δεν αξιοποιεί αποδοτικά και, τελικά, υποβαθμίζει το δημόσιο πλούτο, δημιουργεί τεράστια ζήτηση για υποδομές και μεταφορικό έργο (που επίσης και με τη σειρά τους επιβαρύνουν το περιβάλλον, αλλά και τις δημόσιες δαπάνες) και δημιουργεί συνθήκες διασποράς των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που τελικά δυσχεραίνει τη διαχείρισή τους. Για παράδειγμα, η διασπορά αυτή έχει ως αποτέλεσμα τον επιπλέον

κατακερματισμό του ενιαίου δασικού χώρου και τη δυσκολία ενιαίας διαχείρισής του, τη δημιουργία λωρίδων, ανοιγμάτων και κρασπεδικών καταστάσεων, που αναμφίβολα οδηγούν στη μειωμένη προστασία τους και στη δημιουργία μη αναστρεψιμων καταστάσεων, στην αύξηση της παρεδαφιαίας βλάστησης και στην αύξηση, γενικώς, των ορέξεων πρόσθετων επεκτάσεων και του κινδύνου πυρκαγιών. Η ίδια αυτή έλλειψη σχεδιασμού υποδαυλίζει τις πιέσεις για αλλαγές χρήσεως του χώρου – με κύριους αποδέκτες τις φυσικές περιοχές της χώρας – αλλά και δημιουργεί μια τεράστια ανασφάλεια στους πολίτες και στους επενδυτές με το πολυσυζητημένο, πλέον, αναπτυξιακό κόστος.

2. Αναπτυξιακές πολιτικές

Στη σύγχρονη ιστορία της, η χώρα μας ουδέποτε άρθρωσε μια ολοκληρωμένη και συστηματική πολιτική για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Οι πολλαπλές πολιτικές ανασυγκρότησης και ανάπτυξης που έχουν εκπονηθεί είχαν πάντοτε έναν **καθαρά ευκαιριακό χαρακτήρα, απαντώντας σε συγκεκριμένες επίκαιρες πολιτικές και οικονομικές ανάγκες και ποτέ ένα χαρακτήρα μακρόπνοης αναπτυξιακής στρατηγικής που να εκφράζει κοινωνικά αιτούμενα, να αξιοποιεί αποδοτικά τους διαθέσιμους πόρους και να στοχεύει ισότιμα στο σύνολο του Ελλαδικού χώρου.** Από τις αρχές της δεκαετίας του '90 δε, η αναπτυξιακή πολιτική της χώρας έχει ταυτιστεί με το κυνήγι απορρόφησης των ευρωπαϊκών κονδυλίων και τη – σχεδόν χωρίς καμία προσπάθεια εθνικής εξειδίκευσης – συνολική υιοθέτηση του περιεχομένου των Ευρωπαϊκών πολιτικών περιφερειακής και αγροτικής ανάπτυξης ή και εφαρμογή που ενίοτε οδηγούσε σε διαστρέβλωση των αρχικών στόχων αυτών. Πάλι, όμως, βασικός γνώμονας ήταν το κλείσιμο κενών και η ενίσχυση υπαρχουσών αναπτυξιακών τάσεων, και όχι η ουσιαστική ανάταξη του αναπτυξιακού μοντέλου της χώρας. Η σύνδεση αυτού του ζητήματος με τα όσα ειπώθηκαν προηγουμένως για το χωροταξικό σχεδιασμό, είναι προφανής.

Τα αποτελέσματα αυτής της κατάστασης είναι σήμερα περισσότερο από αισθητά και άρρηκτα δεμένα με τον ευρύτερο προβληματισμό για την προστασία του περιβάλλοντος και τη διαχείριση του χώρου: Η συγκέντρωση του πληθυσμού στις μεγάλες πόλεις της χώρας– η οποία εξελίχθηκε ραγδαία κατά τον Πόλεμο και τον Εμφύλιο, επιδιώχθηκε συστηματικά στη μεταπολεμική και μεταπολιτευτική περίοδο. Παρέμεινε δε ως κεκτημένη τάση έως τις μέρες μας, δημιουργώντας ασφυκτικές τοπικές περιβαλλοντικές και χωρικές πιέσεις, αυξάνοντας υπέρμετρα το μεταφορικό έργο και τις σχετικές υποδομές και δημιουργώντας μια σειρά δευτερογενών επιπτώσεων στο περιβάλλον της υπαίθρου. Σημαντικότερη ανάμεσα σε αυτές είναι **η απουσία κοινωνικού ερείσματος για την αιφόρο διαχείριση των τοπικών πόρων και, συνακόλουθα, η ελλιπής επιμέλεια για την προστασία τους, καθώς και η ευκαιριακή – συχνά μη βιώσιμη – χρήση τους στη βάση της αστικής ζήτησης και των «απαίδευτων» πολιτικών.** Τελικά, ο χώρος της υπαίθρου καταλήγει σε πεδίο προσπορισμού βραχυχρόνιων οικονομικών ωφελειών για τον πραγματικό ή εν δυνάμει κάτοικο της πόλης, είτε μέσα από την υπερενατακική χρήση των πόρων είτε μέσα από την εμπορία της γης για κτηματομεσιτικούς και επενδυτικούς, κυρίως, σκοπούς. Αντιστρόφως, όταν ο προσπορισμός αυτών των βραχυχρόνιων ωφελημάτων δεν είναι δυνατός, η χρήση της γης εγκαταλείπεται, γεγονός που συχνά προκαλεί εξίσου σημαντικές επιπτώσεις.

Ο παραπάνω γενικός προβληματισμός αντανακλά πολύ έντονα σε πολλούς τομείς της οικονομικής δραστηριότητας, καταδεικνύοντας τόσο τα περιβαλλοντικά προβλήματα που προκύπτουν, όσο και τον ίδιο το βραχυπρόθεσμο προσανατολισμό των «αναπτυξιακών» προσεγγίσεων: η εξάντληση των τοπικών τουριστικών πόρων μέσα από την αδιάκοπη οικοδόμηση των ακτών και των νησιών, η εκμετάλλευση των μεταλλευτικών κοιτασμάτων χωρίς επαρκή επιμέλεια για τη μετέπειτα αποκατάσταση του χώρου, η διασπορά των βιομηχανιών και βιοτεχνιών αλλά και μεγάλων εμπορικών χρήσεων με κριτήρια που δεν συνδέονται ούτε με στόχους οικονομικών συγκέντρωσης, ούτε με σκοπούς τοπικής ανάπτυξης, η αθρόα οικοδόμηση κατά μήκος των οδικών αξόνων με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός αστικού συνεχούς και την περαιτέρω αύξηση του μεταφορικού έργου, ή ακόμα και αυτή η ίδια η εκτός σχεδίου δόμηση και η ανάπτυξη ενεργειακών και επικοινωνιακών δικτύων χωρίς μέριμνα για το τοπίο και την ποιότητα διαβίωσης, είναι κάποια μόνο από τα χαρακτηριστικά μιας χώρας που, ελλείψει αναπτυξιακού σχεδιασμού, δραστηριοποιείται «σαν να μην υπάρχει αύριο».

3. Πρωτογενής τομέας

Ο πρωτογενής τομέας (γεωργία, κτηνοτροφία, δασική παραγωγή) συγκεντρώνει σε πολύ μεγάλο βαθμό τα προβλήματα που προαναφέρθηκαν, δημιουργώντας έντονες περιβαλλοντικές επιπτώσεις και τεράστιες προκλήσεις για την αντιμετώπισή τους. **Ως επιμέρους ζήτημα της εθνικής αναπτυξιακής προσέγγισης, η συγκροτημένη πολιτική για την ανάπτυξη του αγροτικού χώρου και των δραστηριοτήτων του είναι εξίσου απύσχα.** Η προσφορά της πολιτείας εξαντλείται σε περιορισμένο αριθμό παρεμβάσεων για την αναδιάρθρωση της αγροτικής ιδιοκτησίας, στην ατελή ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος και σε ένα σύστημα επιδοτήσεων της γεωργικής και κτηνοτροφικής δραστηριότητας. Από τη δεκαετία δε του '80, η εθνική πολιτική ταυτίζεται με τις πρόνοιες της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής και των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης της ΕΕ, με έναν όμως ξεκάθαρα εισοδηματικό προσανατολισμό. Ως αποτέλεσμα, δίνεται υπέρμετρη βαρύτητα στα προγράμματα επιδοτήσεων της παραγωγής, με γνωστά αποτελέσματα σε ό,τι αφορά την εξάντληση των φυσικών πόρων και τη ρύπανση, ενώ δεν δίνεται η δέουσα σημασία ούτε στα χρηματοδοτικά εργαλεία που αφορούν επί της ουσίας την ανάπτυξη της υπαίθρου και/ή προωθούν την καινοτομία στην παραγωγή, αλλά ούτε και σε αυτά που στοχεύουν στη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων της παραγωγής ή τη σύνδεση της παραγωγής με την προστασία της φύσης.

Η καθαρά εισοδηματική πολιτική, σε σχέση με το γεωργικό τομέα, προκαλεί τραγικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, διαβρώνει την επιχειρηματική συνείδηση των παραγωγών, οι οποίοι δεν δραστηριοποιούνται πλέον με γνώμονα τη ζήτηση και την αειφόρο διαχείριση των πόρων τους, δημιουργεί ένα ισχυρό πλέγμα πολιτικών αλληλεξαρτήσεων που εμποδίζει κάθε ουσιαστική διαρθρωτική παρέμβαση και, εν τέλει, φέρνει ένα μωπισμό απέναντι στα πραγματικά ζητήματα πολιτικής. Είναι πολύ χαρακτηριστικό ότι οι τεράστιες μεταβολές στη γεωργική γη, όπως αναδεικνύονται από τη χαρτογράφηση των καλύψεων γης, ουδέποτε έχουν μελετηθεί συστηματικά από την πολιτεία ή έχουν απασχολήσει τη γεωργική/αγροτική πολιτική της χώρας...

Με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, δεν έχουν υπάρξει αντικείμενο συστηματικής μελέτης και πολιτικής παρέμβασης και οι τεράστιες μεταβολές που έχουν σημειωθεί στον κτηνοτροφικό τομέα, στον οποίο, παρότι εμφανίζεται σχετική παραγωγική σταθερότητα (σε επίπεδο ζωικών μονάδων), έχουν, τις τελευταίες δεκαετίες, συντελεστεί μεγάλες δομικές μεταβολές, με κυριότερη τη χωρική συγκέντρωση της παραγωγής και την εντατικοποίησή της. **Αποτέλεσμα, αφενός η σημαντική αύξηση της βοσκοφόρτωσης και η υποβάθμιση της βλάστησης σε κάποιες περιοχές, και αφετέρου η πύκνωση και μεγάλη αύξηση της βιομάζας σε δάση όπου η κτηνοτροφία εγκαταλείπεται.** Και οι δύο αυτές τάσεις μπορεί να δρουν αρνητικά προς την οικολογική αξία των συγκεκριμένων περιοχών, με τη δεύτερη να αυξάνει επιπλέον τον κίνδυνο και τη σφοδρότητα των πυρκαγιών.

Στους τομείς της δασικής παραγωγής, συναντά κανείς την πλήρη απουσία οποιασδήποτε συνεκτικής και αποτελεσματικής πολιτικής παρέμβασης. Μέσα στις τελευταίες δεκαετίες, δραστηριότητες όπως π.χ. η ρητινοσυλλογή, έχουν αφηθεί να παρακμάσουν πλήρως, ενώ και η ίδια η υλοτομία έχει γνωρίσει μεγάλη πτώση τόσο σε ό,τι αφορά την ποσότητα της παραγωγής όσο και την οικονομική της αξία. Σε σχέση με αυτήν την τελευταία, δεν έχει γίνει καμία προσπάθεια ούτε για την τόνωση της ζήτησης για εγχώρια προϊόντα ξύλου, ούτε για την αύξηση της προστιθέμενης αξίας της ξυλείας (μέσω της οικολογικής πιστοποίησης), αλλά ούτε και για τον έλεγχο των παράνομων εισαγωγών ξυλείας οι οποίες δημιουργούν αθέμιτο ανταγωνισμό προς την εγχώρια παραγωγή. Η πολιτική αυτή απραξία έχει προφανείς αναπτυξιακές επιπτώσεις αλλά, παράλληλα, επηρεάζει ποικιλοτρόπως τα θέματα δασοπροστασίας: επιτρέπει τη μεγάλη αύξηση της βιομάζας και, συνεπώς, αυξάνει τους κινδύνους πυρκαγιών, μειώνει την παρουσία ανθρώπων που έχουν και τις γνώσεις και το συμφέρον να προλάβουν αλλά και να συνδράμουν στην αντιμετώπιση των πυρκαγιών όταν προκύπτουν και, βεβαίως, μειώνει την παραγωγική (τόσο ως προς την ποιότητα του παραγόμενου ξύλου όσο και προς την ποσότητα) αξία των δασών και, κατ' επέκταση, τις αντιστάσεις απέναντι στις πιέσεις μεταβολής της χρήσης τους. Καθώς και σε αυτό το πεδίο δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες σημειώνεται υπερεντατική ξύλευση, ισχύουν στο

ακέραιο τα όσα ευρύτερα αναφέρθηκαν νωρίτερα για τη χωρίς σχεδιασμό και συχνά ευκαιριακή εκμετάλλευση των πόρων τής υπαίθρου.

Συμπεράσματα

Οι αλλαγές στη χρήση του χώρου και τις καλύψεις της γης δεν αποτελούν ένα μονοσήμαντο φαινόμενο. Είναι η συνισταμένη πολιτικών επιλογών, μεμονωμένων δράσεων πολιτών και φυσικών συνθηκών και φαινομένων, η οποία σε μεγάλο βαθμό εκφράζει και ευρύτερα κοινωνικά αιτούμενα. Όσο η ραγδαία αλλαγή στις καλύψεις και χρήσεις της γης επιφέρει σημαντικές επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον και επηρεάζει ουσιαστικά τις αναπτυξιακές προοπτικές, το «πάγωμα» της φυσιογνωμίας του χώρου εξίσου δεν μπορεί να αποτελεί ζητούμενο ή πολιτικό στόχο.

Αντιθέτως, στόχος μιας συνεκτικής πολιτικής για το χώρο θα πρέπει να είναι ο μακροπρόθεσμος σχεδιασμός των χρήσεων της γης που θα αποφεύγει τη συνύπαρξη αντιφατικών και αλληλοσυγκρουόμενων χρήσεων που υποβαθμίζονται αμοιβαία, η διαχείριση των πιέσεων που εκδηλώνονται και η προάσπιση των πλέον σημαντικών στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος και των οικοσυστημικών υπηρεσιών. Άλλωστε, όπως έχει ήδη σημειωθεί, πολλές από τις μεταβολές στις καλύψεις της γης μπορούν να αξιολογηθούν ως προς τις επιπτώσεις τους μόνο στο πλαίσιο μιας χωρικά εστιασμένης ανάλυσης και στη βάση συγκεκριμένων και αποδεκτών περιβαλλοντικών, αναπτυξιακών και κοινωνικών στόχων.

Η αποτυχία στην αποτελεσματική διαχείριση αυτών των αλλαγών που συντελούνται στον ελλαδικό χώρο και των προκλήσεων που πρέπει να αντιμετωπιστούν για την ορθή διαχείρισή του, δεν θα λειτουργήσει μονάχα εις βάρος του φυσικού περιβάλλοντος, αλλά, εν τέλει, θα υποσκάψει και την ίδια την προοπτική ανάπτυξης της χώρας μας· ειδικά, μάλιστα, σε ό,τι αφορά τους οικονομικούς κλάδους του τουρισμού και του πρωτογενούς τομέα.

Ειδικά στην εξαιρετικά κρίσιμη περίοδο που διανύουμε, θα έπρεπε η πολιτική ηγεσία της χώρας να αντιμετωπίσει για ιστορικά πρώτη φορά την εθνική ανάγκη για βιώσιμο αναπτυξιακό σχεδιασμό, βασισμένο στη διατήρηση του φυσικού κεφαλαίου και την οικολογικά ορθή, κοινωνικά δίκαιη και νομικά ασφαλή τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας. Το αίτημα αυτό είναι ανάγκη για να διατυπωθεί δυναμικά και ξεκάθαρα και ως κοινωνική διεκδίκηση.

Ο διάλογος για όλες τις αλλαγές που προωθούνται – και οι οποίες μπορεί να αποβούν καταστροφικές για το φυσικό περιβάλλον και τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη της χώρας μας – ελπίζουμε να παραμείνει ζωντανός και να συνεχίσει να εμπλουτίζεται από τις απόψεις της επιστημονικής κοινότητας και από εργασίες όπως η παρούσα, σε μια προσπάθεια προώθησης ουσιαστικών λύσεων μακροπρόθεσμης αιφόρου ανάπτυξης.

Υπό αυτό το πρίσμα, η βασική και συνολική πρόταση που θα αναφέρουμε αφορά την ανάγκη αλλαγής του τρόπου με τον οποίο η πολιτεία αντιμετωπίζει τη χωροταξία και τη διαχείριση του χώρου εν γένει.

Στο πολιτικό επίπεδο, η αλλαγή αυτή απαιτεί την κατανόηση της ανάγκης διαχείρισης του χώρου ως εργαλείου αιφόρου ανάπτυξης και όχι ως μέσου εκτόνωσης των παντοειδών πιέσεων για «αξιοποίηση» και βραχυπρόθεσμη κάρπωση ωφελειών. Στο διαχειριστικό επίπεδο, επιβάλλει την άμεση ολοκλήρωση μιας σειράς εργαλείων (δασικοί χάρτες, δασολόγιο, κτηματολόγιο, γεωργικά μητρώα και πολλά άλλα), η έλλειψη των οποίων καθιστά αδύνατη τη χάραξη και την εφαρμογή αποτελεσματικών πολιτικών διαχείρισης του χώρου.